

REKURSIV ALGORITMLAR YORDAMIDA MASALALAR YECHISH USLUBIYOTI

¹Otabayeva Feruza Toxirovna, ²Mansurova Maxliyoxon Abdumalikovna
^{1,2}Namangan davlat universiteti, ¹Teacher, ²Magistr
E-mail: azuref78@list.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada rekursiya, rekursiv algoritmlar tahlil qilib chiqilgan. Rekursiv algoritmlar yordamida masalalar yechishda qo'llash uchun usullar tavsiya etilgan. Rekursiv algoritmlar yordamida fibonacci va factorial masalalarini yechish dasturlari 2 xil dasturlash tillarida keltirilgan.

Kalit so'zlar: rekursiya, algoritm, rekursiv algoritmlar, bo'laklarga ajratish usuli, memorization, qayta tekshirish.

Аннотация: В данной статье изучаются и анализируются рекурсия и рекурсивные алгоритмы. Рекомендуются методы решения задач с использованием рекурсивных алгоритмов. Программы для решения задач Фибоначчи и факториала с использованием рекурсивных алгоритмов представлены на двух разных языках программирования.

Ключевые слова: рекурсия, алгоритм, рекурсивные алгоритмы, метод разделения на части, запоминание, перепроверка.

Annotation: In this article, recursion and recursive algorithms are analyzed and analyzed. Rekomenduyutsya metody reshenia zadach s ispolzovaniem rekursivnyx algoritmov. Programs for solving Fibonacci and factorial problems with the use of recursive algorithms are presented in two different programming languages.

Key words: recursion, algorithm, recursive algorithms, method of division into parts, memorization, rechecking.

KIRISH

Algoritmlar hayotimizda har bir sohada muhim o'rin egallaydi. Algoritmlar nafaqat texnik jarayonlarni avtomatlashtirish, balki hayotimizni yanada qulay va samarali qilishda ham muhim rol o'ynaydi. Ular har bir sohada muammolarni hal qilish va qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Rekursiv algoritmlar esa ko'plab muammolarni hal qilishda samarali va tushunarli yechimlar taqdim etadi.

Rekursiya bu bir funksiyaning o'zini chaqirish orqali muammoni hal qilish usuli. Rekursiya dasturlashda va matematikada keng qo'llaniladi. Uning asosiy tamoyili, muammoni kichikroq va oddiyroq qismga bo'lish va shu qismni hal qilishdir.

Rekursiyani o'rganishdan maqsad o'zini-o'zi chaqiruvchi funksiyalarni ishlatish orqali dasturlashda muhim tushunchalarni o'zlashtirish, murakkab masalalarni oddiy va qulay yechimlarga ajratish, ko'p darajali muammolarni intuitiv tarzda tushunish osonlashadir. Rekursiv algoritmlar ko'plab kompyuter

fanlari va matematikada qo'llaniladi. Rekursiya yordamida algoritmlarni yaratish va ularning samaradorligini tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin.

Shuningdek, rekursiyani o'rganish dasturlashda muvaffaqiyatli bo'lish uchun zarur ko'nikma bo'lib, dasturchilarning fikrlash uslubini kengaytiradi.

Rekursiyaning afzalliklari:

- Muammolarni oddiy va tushunarli tarzda hal qilish imkonini beradi.

- Kichik qismlarga bo'lib, kodni qisqartirishga yordam beradi.

Kamchiliklari:

- Stack overflow (ko'p darajada chaqirish) xavfi.

- Ba'zi hollarda iterativ usuldan ko'ra sekinroq bo'lishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Rekursiyaning asosiy nazariyalaridan birini Alonzo Church yaratgan. Kompyuter fanlari va matematika sohasida, rekursiyaning dasturlashdagi qo'llanilishi bilan ishlagan olim John von Neumann. Dasturlash algoritmlarini o'rganish bo'yicha yetakchi olim Donald Knuth. U "The Art of Computer Programming" asarida rekursiya va uning ishlashini keng qamrovli bayon qilgan. Algoritmlar va dasturlash paradigmalari bo'yicha muhim ishlar qilgan olim Edward Dijkstra. U rekursiyani va uning samaradorligini o'rgatgan. Bu olimlar rekursiyaning nazariyasi va amaliyotida muhim hissalar qo'shgan.

Donald Knuth rekursiya va algoritmlar bo'yicha juda muhim ishlar qilgan olim. Uning "The Art of Computer Programming" asari, ayniqsa, rekursiyani chuqur o'rganish uchun muhim manba hisoblanadi. Ushbu asarda Knuth rekursiyalarning asosiy tamoyillari, ularni qanday yozish, optimallashtirish va amaliy dasturlarda qo'llash usullarini keltirib o'tadi.

Knuth, shuningdek, rekursiv algoritmlarning samaradorligini tahlil qilishga e'tibor qaratadi va rekursiyaning vaqt va xotira xarajatlarini baholash usullarini muhokama qiladi. U dasturlashda rekursiyaning afzalliklari va kamchiliklarini ko'rsatib beradi, bu esa dasturchilar uchun rekursiv yondashuvlar tanlashda yordam beradi.

NATIJALAR

Rekursiyaning ikki asosiy elementi bor:

1. Asosiy holat (base case): Bu rekursiyadan chiqish sharti. Bu holatga yetganda funksiyaning o'zini chaqirishni to'xtatish kerak. Misol uchun, factorial hisoblashda $0! = 1$ asosiy holatdir.

2. Rekursiv holat (recursive case): Bu holatda funksiya o'zini yana chaqiradi, lekin har safar muammoni kichikroq qismga bo'lish orqali. Masalan, $n!$ ni hisoblashda $n! = n * (n-1)!$ formulasi ishlatiladi.

Odatda rekursiya matematikada keng qo'llaniladi. Chunki aksariyat matematik formulalar rekursiv aniqlanadi.

Rekursiv algoritmlar ko'plab muammolarni hal qilishda samarali va tushunarli yechimlar taqdim etadi. Ularni o'rganish, amaliyotda qo'llash va turli xil masalalarni yechish orqali rekursiya tushunchasini mustahkamlashingiz mumkin.

Rekursiyaga oid masalalarni yechish uchun quyidagi usullarni qo'llash mumkin:

1. Masalani qismlarga bo'lib yechish:
 - Masalani kichikroq va oddiyroq bo'laklarga ajratish. Har bir bo'lakni alohida yechib, natijalarni birlashtirish.
2. Asosiy holatni belgilash:
 - Rekursiya to'xtash nuqtasini aniqlash. Bu, odatda, muammo eng kichik qismga yetganda bo'ladi. Masalan, $n = 0$ yoki $n = 1$ kabi shartlar.
3. Rekursiv formulani yozish:
 - Muammoning yechimi qanday qilib o'zini chaqirishini aniqlash. Har bir qadamda qanday amal bajarilishi kerakligini ko'rsatish.
4. Mavjud natijalarni saqlash (Memoization)
 - Agar bir xil hisoblash bir necha marta amalga oshirilsa, natijalarni saqlash orqali hisoblash vaqtini qisqartirish. Bu usul ko'pincha dinamik dasturlash bilan birga qo'llaniladi.
5. Iterativ yechimni ko'rib chiqish
 - Ba'zi hollarda rekursiv yechimni iterativ yechimga o'zgartirish ham mumkin. Bu xotira sarfini kamaytiradi va tezlikni oshiradi.
6. Qayta tekshirish
 - Rekursiv funktsiyani sinab ko'rish va har bir qadamda natijani tekshirish. Muammoning to'g'ri yechilganini tasdiqlash uchun bu muhimdir.
7. Dasturlash tillari bilan tanishish
 - Har bir dasturlash tilida rekursiya ishlash usuli farq qilishi mumkin. O'z tilingizda rekursiya qo'llanmasini o'rganing va uning sintaksisini yaxshi bilib oling.

MUHOKAMA

Ilmiy tadqiqot ishimiz davomida rekursiyaga oid masalalarni yechishda qo'llaniladigan usullar ko'rib chiqildi. Va shu asosda matematik masalalarni yechishda rekursiv algoritmlardan foydalanib C++ va Python dasturlash tillarida dasturlar ishlab chiqildi.

1-misol: $y = a^n (0 < a < 1, n \in \mathbb{N})$ funktsiya qiymatini eng kam amallardan foydalanib hisoblang.

Python va C++ dasturlash tillarida rekursiya masalalari yechimi dasturini keltiramiz.

```
def recursive_power(a, n):
    if n == 0:
        return 1 # Asosiy holat uchun: a^0 = 1
    else:
        return a * recursive_power(a, n - 1) # Рекурсивный шаг
# Rekursiya funktsiya shartlarini tekshirish va chaqirish uchun asosiy funktsiya
def calculate_power(a, n):
    if 0 < a < 1 and isinstance(n, int) and n > 0:
        return recursive_power(a, n)
```

```

else:
    return "Условия  $0 < a < 1$  и  $n$  - натуральное число не выполнены"
# Qo'llashga doir misollar
a = 0.5
n = 3
result = calculate_power(a, n)
print("y =", result)

```

Izoh:

1. Asosiy holat: agar $n=0^n = 0^n=0$ bo'lsa, funksiya 1 ni qaytaradi, chunki $a^0=1$
 $a^0 = 1$ $a^0=1$.

2. Rekursiv qadam: $n>0^n > 0^n>0$ uchun funksiya a ni o'zini $n-1^n - 1^{n-1}$ parametri bilan chaqirish natijasiga ko'paytiradi.

3. calculate_power funksiyasida $0<a<10 < a < 10<a<1$ va n natural son shartlar tekshiriladi. Agar shartlar bajarilsa, recursive_power rekursiv funksiyasi chaqiriladi.

Misol:

$a = 0.5$ va $n = 3$ da natija $y = 0.125$ bo'ladi.

```

#include <iostream>
using namespace std;
// Rekursiv funksiya: a^n ni hisoblaydi
double power(double a, int n) {
    // Asosiy holat: n = 0 bo'lsa, a^0 = 1
    if (n == 0)
        return 1;
    // Asosiy holat: n = 1 bo'lsa, a^1 = a
    if (n == 1)
        return a;
    // Optimal bo'lishi uchun n/2 ga bo'lib hisoblaymiz
    double halfPower = power(a, n / 2);
    // Agar n juft bo'lsa, natija halfPower^2
    if (n % 2 == 0)
        return halfPower * halfPower;
    // Agar n toq bo'lsa, natija halfPower^2 * a
    else
        return halfPower * halfPower * a;
}
int main() {
    double a;
    int n;
    cout << "a ( $0 < a < 1$ ) ni kiriting: ";
    cin >> a;
    if (a <= 0 || a >= 1) {
        cout << "a 0 dan katta va 1 dan kichik bo'lishi kerak!" << endl;
    }
}

```

```

    return 1;
}
cout << "n (natural son) ni kiriting: ";
cin >> n;
if (n < 0) {
    cout << "n natural son (0 yoki undan katta) bo'lishi kerak!" << endl;
    return 1;
}
double result = power(a, n);
cout << "Natija: " << result << endl;
return 0;
}

```

Misol:

a ($0 < a < 1$) ni kiriting: 0.5
n (natural son) ni kiriting: 3
Natija: 0.125

Yuqorida keltirilgan misollardan rekursiv algoritmlardan foydalanish masala yechimini oson va tez olish imkonini berishi ko‘rinib turibdi.

Xulosa

Rekursiv algoritmlar algebraik masalalarni yechishda kuchli va moslashuvchan usulni taqdim etadi. Ularni turli xil algebraik ifodalar, kombinatsiyalar va algoritmlar orqali amaliyotda sinab ko'rish, rekursiya tushunchasini mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, rekursiv algoritmlar geometrik masalalarni yechishda kuchli vosita hisoblanadi. Ularni turli xil geometrik ob'ektlar, maydonlar va hajmlar orqali amaliyotda sinab ko'rish, rekursiya tushunchasini yanada chuqurroq anglashga yordam beradi. Har bir masalani yechishda rekursiyaning qanday ishlashini tushunish muhimdir, chunki bu mantiqiy va amaliy yechimlar yaratishda yordam beradi.

Rekursiv algoritmlar massivlar bilan ishlashda qulay va samarali yechimlarni taqdim etadi. Yuqorida keltirilgan misollarni o'zlashtirish, rekursiyaning qanchalik kuchli va moslashuvchan ekanligini ko'rsatadi. Amaliyotda ushbu usullarni qo'llab, turli xil muammolarni yechishda tajriba orttirishingiz mumkin.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Thomas H. Cormen, Charles E. Leiserson, Ronald L. Rivest, Clifford Stein: "Introduction to Algorithms". The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England. 2022 y.
2. Donald E. Knuth: "The Art of Computer Programming". United States. 2022 y.

3. F.Otabayeva. Technology using the case-study method in the study of computer graphics. Scientific Bulletin of Namangan State University 1 (12). 2019 y.
4. Robert Sedgewick, Kevin Wayne: "Algorithms". Addison-Wesley, Upper Saddle River, NJ, 2011 y.
5. Mark Allen Weiss: "Data Structures and Algorithm Analysis in C++". Pearson, 2014 y.
6. Gayle Laakmann McDowell: "Cracking the Coding Interview". Cracking the Interview & Career 2015 y.
7. Steven S. Skiena: "The Algorithm Design Manual". British Library Cataloguing in Publication Data. 2008 y.